غەنىمەتلەرنىڭ ئىسلامدىكى ھۆكمى

﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنفَالِ ۖ قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَصْلِحُوا۟ ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ
وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا
تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا
رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ
كَرِيمٌ ﴿٤﴾ ﴾

﴿(ئى مۇھەممەد! ساھابىلىرىڭ) غەنىمەتلەر (نى قانداق تەقسىم قىلىشىڭ) توغرۇلۇق سەندىن سورىشىدۇ، (ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «غەنىمەتلەر (توغرىسىدا ھۆكۈم چىقىرىش) اللە قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە خاستۇر، اللە دىن قورقۇڭلار، (ئىختىلاپ قىلىشماي ئىتتىپاق بولۇپ) ئاراڭلارنى تۈزەڭلار، ئەگەر سىلەر مۆمىن بولساڭلار، اللە قا ۋە اللە نىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار». پەقەت اللە ياد ئېتىلسە دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا بولىدىغان، اللە نىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا ئىمانى كۈچىيىدىغان، پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۇل قىلىدىغان كىشىلەرلا (كامىل) مۆمىنلەردۇر. ئۇلار (مۇكەممەل رەۋىشتە) ناماز ئوقۇيدۇ، بىز ئۇلارغا رىزىق قىلىپ بەرگەن پۇل ـ مالدىن (خۇدا يولىدا) سەرپ قىلىدۇ. ئەنە شۇلار ھەقىقي مۆمىنلەردۇر، ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا يۇقىرى مەرتىۋىلەرگە، مەغپىرەتكە ۋە ئېسىل رىزىققا (يەنى جەننەتنىڭ تۈگىمەس نېمەتلىرىگە) ئېرىشىدۇ.﴾

سۈرە ئەنفال 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ، 4 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

ٱلْأَنفَال: (غەنىمەتلەر)، ئۇ سۆزا «نەفەل» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، بۇ يەردە غەنىمەت دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. ئۇ سۆز ئەسلىدە ئارتۇق، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. نەپلە نامازمۇ مۇشۇ مەنىدە ئېلىنغان. چۈنكى ئۇ پەرز نامازلاردىن ئارتۇق ئوقۇلىدىغان نامازدۇر. نەۋرە بالىغىمۇ مۇشۇ سۆز ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن، اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىز ئۇنىڭغا (يەنى ئىبراھىمغا) ئىسھاقنى بەردۇق، (ئۇ پەرۋەردىگارىدىن

سورىمىسىمۇ) يەئقۇبنى ئوشۇق بەردۇق (يەنى يەئقۇب ئەلەيھىسسالامنى نەۋرە قىلىپ ياكى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ تەلىۋىدىن زىيادە قىلىپ بەردۇق)﴾[1].

غەنىمەت مۇشۇ سۆز بىلەن ئىپادىلەندى. چۈنكى ئۇ، الله تائالا باشقا ئۈممەتلەرگە ھارام قىلغان نەرسىلەر ئىچىدىن بۇ ئۈممەتكە ھالال قىلغان ئارتۇق نەرسىدۇر. بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «غەنىمەتلەر مەن ئۈچۈن ھالال قىلىندى، ئۇ مەندىن ئىلگىرى ھېچكىمگە ھالال قىلىنمىغان ئىدى.»

بۇ يەردە «نەفل»، «غەنىيمە»، «فەيئ» دىن ئىبارەت غەنىمەتنى بىلدۈرىدىغان ئۈچ سۆز بولۇپ، «نەفل» دېگەن سۆز يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك ئارتۇق نەرسىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ ئىچىگە غەنىمەتمۇ كىرىدۇ. چۈنكى ئۇ بۇ ئۈممەتكە خاس ھالال قىلىنغان ئارتۇق نەرسىدۇر. «غەنىمە» دېگەن سۆز كاپىرلاردىن ئۇرۇش قىلىپ ئولجا ئالغان مال ـ مۈلكلەرنى كۆرسىتىدۇ. «فەيئ» دېگەن سۆز كاپىرلاردىن ئۇرۇشسىز ئولجا ئالغان نەرسىلەرنى كۆرسىتىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله پەيغەمبىرىگە ئۇلاردىن (يەنى بەنى نەزىرنىڭ ماللىرىدىن) قايتۇرغان غەنىمەتلەرنى سىلەر ئات ـ تۆگىلەرنى چاپتۇرۇپ (يەنى ئەجىر قىلىپ، جاپا ـ مۇشەققەت تارتىپ) قولغا كەلتۈرگەن ئەمەس﴾[2].

فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ: (الله دىن قورقۇڭلار) يەنى الله نىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىنى بەجا كەلتۈرۈش ۋە مەنئى قىلغان ئىشلىرىدىن يىراق تۇرۇش بىلەن الله دىن قورقۇڭلار.

الله دىن قورقۇش يەنى الله قا تەقۋادارلىق قىلىش دېگەن بۇ سۆز ئەسلىدە بىر ئادەمنىڭ ئۆزى بىلەن ئۆزى قورقىدىغان نەرسە ئارىسىدا توساق پەيدا قىلىشىنى كۆرسىتىدۇ. ئايەتتە، الله نىڭ ئازابىدىن ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش بىلەن ساقلىنىشنى، الله نىڭ غەزىپىدىن ئۇنىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىنى بەجا كەلتۈرۈش بىلەن ساقلىنىشنى كۆرسىتىدۇ.

ذَاتَ بَيۡنِكُمۡۖ: (ئاراڭلارنى) يەنى ئاراڭلاردىكى كېلىشەلمەسلىك ئەھۋاللىرىنى تۈزەڭلار، تاكى بىرلىشىش، مېھرى ـ مۇھەببەت ۋە ئىتتىپاقلىشىش ئاساس قىلىنغان ھالەت بارلىققا كەلسۇن.

وَجِلَتۡ قُلُوبُهُمۡ: (دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا بولىدىغان) يەنى الله ياد ئېتىلگەندە الله نىڭ كاتتىلىقى ۋە بۈيۈكلىكىدىن قورقۇپ دىللىرى تىترەيدىغان ھەمدە جىغىلدايدىغان. «ئەلۋەجەل» دېگەن سۆز ئەسلىدە قورقماق، ئەنسىرىمەك دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىبراھىم: «بىز ھەقىقەتەن سىلەردىن قورقۇۋاتىمىز» دېدى. ئۇلار: «قورقمىغىن، بىز (پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەلچىلىرىمىز)، ھەقىقەتەن ساڭا (ئۆسۈپ چوڭ

---

[1] سۈرە ئەنبىيا، 72 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ھەشر، 6 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بولغىنىدا) ناھايىتى بىلىملىك (بولىدىغان) بىر ئوغۇل (يەنى ئىسھاق) بىلەن خۇش خەۋەر بېرىمىز » دېدى﴾[1].

زَادَتۡهُمۡ إِيمَٰنٗا: (ئىمانى كۈچىيىدىغان) يەنى ئۇلارنىڭ ئىمانى مۇستەھكەملىنىشىدۇ، خاتىرجەملىكى كۈچىيىدۇ، ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشقا بولغان پائالىيەتچانلىقى ئاشىدۇ. كۈچلۈك ئۆلىمالار بۇ ئايەتنى ۋە مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئايەتلەرنى ئىماننىڭ كۈچىيىدىغانلىقىغا دەلىل قىلىدۇ. دېمەك، ئىمان كۈچىيىدۇ ۋە ئاجىزلىشىدۇ. ئۇ، تائەت ـ ئىبادەتلەر بىلەن كۈچىيىدۇ، گۇناھ ـ مەسىيەتلەر بىلەن ئاجىزلايدۇ. ئىمام بۇخارى بۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپ ئۆتكەن.

يَتَوَكَّلُونَ: (تەۋەككۇل قىلىدىغان) يەنى پۈتۈن ئىشلىرىدا الله غىلا تايىنىدىغان. الله قا تەۋەككۇل قىلىش تەقۋادار مۆمىنلەرنىڭ شۇئارىدۇر. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ھەممە ئىشىڭدا) ئۆلمەيدىغان مەڭگۈ ھايات الله قا يۆلەنگىن﴾[2].

يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ: (ئۇلار ناماز ئوقۇيدۇ) يەنى ئۇلار نامازنى پۈتۈن شەرتلىرى ۋە تەئدىل ـ ئەركانلىرى بىلەن تولۇق ئۆتەيدۇ. ناماز ئوقۇش ئۇنى ئادا قىلىشلا بولماستىن، بەلكى ئۇنى ئالدىرىماي، ئەيمىنىش ئىچىدە ۋە الله پەرز قىلغان ئەركانلىرىنى مۇكەممەل ئادا قىلغان ئاساستا ئۆتەشتىن ئىبارەتتۇر.

دَرَجَٰتٌ: (يۇقىرى مەرتىۋىلەر) يەنى جەننەتتىكى يۇقىرى ۋە ئالىي دەرىجىلەر.

وَمَغۡفِرَةٞ: (مەغپىرەت) يەنى ئۇلارنىڭ يامان ئىشلىرى كەچۈرۈمگە ئېرىشىدۇ.

وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ: (ئېسىل رىزىق)، ئۇ ئۇلار ئۈچۈن جەننەتتە تەييارلانغان ئېسىل نازۇنېمەتلەردۇر. ئەرەبلەر سەت ۋە زىيانلىق بولمىغان نەرسىلەرنى ئېسىل دەپ سۈپەتلەيدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا ھۆرمەتلىك پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! ساھابىلىرىڭ سەن بىلەن مۇشرىكلار ئارىسىدا يۈز بەرگەن تۇنجى جەڭ بەدىر ئۇرۇشىدا سەن قولغا چۈشۈرگەن غەنىمەتلەرنىڭ كىملەرگە بېرىلىدىغانلىقى، ئۇنىڭ ھۆكمى ۋە قانداق تەقسىم قىلىنىدىغانلىقى ھەققىدە سەندىن سورىشىدۇ. ئۇلارغا ﴿ئېيتقىنكى﴾، ئۇ ﴿غەنىمەتلەر الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە خاس﴾ بولۇپ، ئۇنىڭغا الله تائالا ئۆز ھۆكمى بىلەن ھۆكۈم چىقىرىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى الله تائالا

[1] سۈرە ھىجر، 52 ــ 53 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە فۇرقان، 58 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

بەلگىلەپ بەرگەن كۆرسەتمە بويىچە تەقسىم قىلىدۇ. ﴿الله دىن قورقۇڭلار﴾، غەنىمەت توغرىسىدا ئىختىلاپ چىقارماڭلار، تالاش - تارتىش قىلماڭلار. چۈنكى مۇنداق قىلىش سىلەرنى الله نىڭ غەزىپىگە دۇچار قىلىپ قويىدۇ، دۈشمەنلىرىڭلارنىڭ ئالدىدا كۈچۈڭلار ئاجىزلاپ كېتىدۇ. سىلەرنىڭ غەنىمەت توغرىسىدا ئىختىلاپ چىقىرىشىڭلار ئۇنىڭ سىلەرگە خۇددى سىلەردىن ئىلگىرىكى ئۇممەتلەرگە هارام قىلىنغىنىدەك هارام قىلىنىشىغا سەۋەب بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.

غەنىمەتلەر ئىلگىرى ئۆتكەن ئۇممەتلەرگە هارام قىلىنغان ئىدى. الله تائالا ئۇنى بۇ ئۇممەتكە رەھمەت ۋە ئاسانچىلىق بولسۇن ئۈچۈن، الله نىڭ يولىدا جىهاد قىلىشقا ياردىمى بولسۇن ئۈچۈن هالال قىلىپ بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «غەنىمەتلەر ماڭا هالال قىلىندى، ئۇ مەندىن ئىلگىرى هېچكىمگە هالال قىلىنمىغان ئىدى.» ئى مۆمىنلەر! شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەر غەنىمەت ھەققىدە ئىختىلاپ چىقارماڭلار، تالاش - تارتىش قىلماڭلار، ﴿الله قا ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار﴾ يەنى سىلەرنى بۇيرۇغان پۈتۈن ئىشلاردا ئۇنىڭغا بويسۇنۇڭلار، قورقۇتقان پۈتۈن ئىشلاردىن يىراق تۇرۇڭلار. شۇنداق قىلساڭلار جەننەتتە ئالىي دەرىجىلەرگە ئېرىشىسىلەر ۋە ئىمان دەۋايىڭلاردا راستچىل مۆمىنلەردىن بولۇسىلەر.

الله تائالا كېيىنكى ئايەتتە مۆمىنلەرنىڭ سۈپەتلىرىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ ۋە ئۇنى، ئۇلارغا كۆز كۆرۈپ باقمىغان، قۇلاق ئاڭلاپ باقمىغان، ئىنسانىنىڭ دىلىغا كېچىپ باقمىغان پۈتمەس - تۈگىمەس نازۇنېمەتلەر قارارگاھى بولغان ئاخىرەتتىكى ئېسىل مۇكاپاتنىڭ تەييارلانغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن ئاخىرلاشتۇرىدۇ.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 - ئۇبادە ئىبنى سامىت رەزىيەللاھۇ ئەنهۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «بىز بەدىر ئۇرۇشىغا قاتناشقان جامائەت غەنىمەت توغرىسىدا ئىختىلاپلاشقان ۋە ئەخلاقىمىز بۇزۇلغان بىر پەيتتە بۇ ئايەت نازىل بولدى. شۇنداق قىلىپ الله ئۇنى بىزنىڭ قوللىرىمىزدىن ئېلىۋېلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا خاس قىلىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇنى مۇسۇلمانلار ئارىسىدا تەڭ تەقسىم قىلىپ بەردى. مۇشۇنداق قىلىشتا الله دىن قورقۇش، ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىش ۋە ئۆزئارا تۈزەش بارلىققا كېلەتتى.»[1]

2 - ئىمام ئەبۇ داۋۇد ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنهۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بەدىر ئۇرۇشى بولغان كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: «كىمكى مۇنداق، مۇنداق ئىشنى قىلسا، ئۇنىڭغا مۇنداق، مۇنداق غەنىمەت بېرىلىدۇ» دېدى. بۇنىڭ بىلەن

[1] ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابىغا قاراڭ.

www.munber.org

ياشلار شۇ ئىشنى قىلىشقا ئالدىراشتى. يېشى چوڭلار بولسا بايراقلار تىكلەنگەن جايلاردا قالدى. غەنىمەتلەر توپلانغاندىن كېيىن ھېلىقى كىشىلەر كېلىپ ۋەدە قىلىنغان غەنىمەتنى تەلەپ قىلىشتى. بۇنى كۆرگەن يېشى چوڭلار: بىزدىن ئارتۇق ئېلىۋالماڭلار، بىز سىلەرنىڭ ئارقاڭلاردا مۇداپىئە قىلىپ تۇرۇپ بەردۇق، ئەگەر ئارقا تەرىپىڭلار مۇداپىئەسىز قالغان بولسا، ئەلۋەتتە سىلەر بىز تەرەپكە قايتىپ كەلگەن بولاتتىڭلار، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار تالىشىپ قالدى. ئاندىن الله تائالا: ﴿(ئى مۇھەممەد! ساھابىلىرىڭ) غەنىمەتلەر (نى قانداق تەقسىم قىلىشىڭ) توغرۇلۇق سەندىن سورىشىدۇ...﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.

3 ـ ئىمام ئەھمەد سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بەدىر ئۇرۇشى بولغان كۈنى قېرىندىشىم ئۇمەير ئۆلتۈرۈلدى، مەن سەئىد ئىبنى ئاسنى ئۆلتۈرۈپ، قىلىچىنى ئېلىۋالدىم. ئاندىن ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ئېلىپ كەلدىم. ئۇ: «ئۇنى ئېلىپ بېرىپ غەنىمەتكە قېتىۋەتكىن» دېدى. مەن قايتىپ كېتىۋېتىپ: قېرىندىشىمنى ئۆلتۈرۈپ قورالىنى ئولجا ئېلىۋالغان كىشىنى پەقەت الله ئۆزىلا بىلىدۇ، دېگەن ئويدا بولدۇم. مەن ئازراق ماڭمايلا سۈرە ئەنفال نازىل بولدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سەن بېرىپ ئولجاڭنى ئېلىۋالغىن» دېدى[1].

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ ﴿الله دىن قورقۇڭلار﴾ ۋە ﴿الله قا ئىتائەت قىلىڭلار﴾ دەپ بۇيرۇق قىلىنغان بۇ ئىككى ئايەتتە مۆمىنلەرنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سېلىش ئۈچۈن الله نىڭ ئىسمى تىلغا ئېلىندى. ئالدىنقى ئايەتتىمۇ، كېيىنكى ئايەتتىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسمىنى الله تائالانىڭ ئىسمى بىلەن بىرگە تىلغا ئېلىش بولسا، ئۇنىڭ مەرتىۋىسىنى ئۇلۇغلاش، شەرىپىنى ئىزھار قىلىش ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىتائەت قىلغانلىق الله تائالاغا ئىتائەت قىلغانلىق بولىدىغانلىقىنى جاكارلاش ئۈچۈندۇر. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىدىكەن، ئۇ الله قا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ (چۈنكى پەيغەمبەر الله نىڭ ئەمرىنى يەتكۈزىدۇ)﴾[2].

2 ـ الله دىن قورقۇشقا بۇيرۇش بىلەن الله قا ئىتائەت قىلىشقا بۇيرۇشنىڭ ئارىلىقىدا ﴿(ئىختىلاپ قىلىشماي ئىتتىپاق بولۇپ) ئاراڭلارنى تۈزەڭلار﴾ دەپ، ئارىنى تۈزەشكە قىلغان بۇ بۇيرۇقنى ئوتتۇرىدا كەلتۈرۈش بولسا، ئەھۋالغا قاراپ ئارىنى تۈزەش ئىشىغا

[1] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرىگە، ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىگە، ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرىگە، ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرىگە ۋە ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابىغا قاراڭ.

[2] سۈرە نىسا، 80 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

قاتتىق ئەھمىيەت بېرىشنىڭ مۇھىملىقىنى ئىزھار قىلىش ۋە ئارىنى تۈزەشكە قىلىنغان بۇ بۇيرۇقنىڭ ئىتائەت قىلىشقا قىلىنغان بۇيرۇق ئاستىدا بارلىقا كېلىشى ئۇچۇندۇر. شەك ـ شۈبھىسىزكى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەش ئەڭ چوڭ تائەت ـ ئىبادەتلەرنىڭ بىرىدۇر، شۇنداقلا بەندىنى الله قا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئەمەللەرنىڭ بىرىدۇر.

3 ـ الله تائالانىڭ: ﴿ئەگەر سىلەر مۆمىن بولساڭلار﴾ دېگەن سۆزى مەزكۇر ئۈچ بۇيرۇققا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئايەتتە: ئەگەر سىلەر مۆمىن بولساڭلار، الله دىن قورقۇڭلار، ئاراڭلارنى تۈزەڭلار، الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئەگەر سىلەر مۆمىن بولساڭلار دېيىشتىن مەقسەت ئۇلارنىڭ ئىمانىغا شەكلەنگەنلىكنى ئەمەس بەلكى بۇ ئىشلارغا ئۇلارنى رىغبەتلەندۇرۇش ۋە ئىنتىلدۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر.

زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: «الله دىن قورقۇشنى، ئارىنى تۈزەشنى، الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىشنى ئىماننىڭ تەقەززالىرى قىلىش بولسا ئۇلارغا مۇكەممەل ئىماننىڭ ئەنە شۇ ئىشلار بىلەن تولۇقلىنىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇش ئۈچۈندۇر.»[1]

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

غەنىمەتلەر، ئۇنىڭ ھۆكمى ۋە ئۇنىڭ قانداق تەقسىم قىلىنىشى؟

بۇ ئايىتى كەرىم غەنىمەتلەرنىڭ ھۆكمىنى روشەن بايان قىلىپ بەردى، ئۇنىڭ ئىشىنىڭ الله تائالاغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە تاپشۇرۇلغانلىقىنى تىلغا ئالدى. ئۇنى تەقسىم قىلىشقا ھېچكىمنىڭ ئارىلىشىش ھەققى يوق. يالغۇز الله لا ئۆزى خالىغان شەكىلدە ھۆكۈم چىقىرىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى الله تائالانىڭ ھۆكمى بويىچە تەقسىم قىلىدۇ. ئۆلىمالار بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى ئىجرا قىلىنامدۇ ياكى ئۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانمۇ؟ دېگەن مەسىلىدە ئوخشىمىغان قاراشلاردا بولغان.

كۆپچىلىك ئۆلىمالار مۇنداق دەپ قارايدۇ: بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى ئىجرا قىلىنىدۇ، ئۇنى ھېچبىر ھۆكۈم ئەمەلدىن قالدۇرمىغان، بۇ ئايەت غەنىمەتلەرنىڭ ھۆكمىنى ئومۇمەن قىلىپ بايان قىلىپ بەردى. ئاندىن ئىككىنچى ئايەت كەلدى: ﴿(ئى مۆمىنلەر!) بىلىڭلاركى، سىلەر ئالغان غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرى الله قا، پەيغەمبەرگە، پەيغەمبەرنىڭ خىش ـ ئەقرىبالىرىغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبنى سەبىللەرگە خاستۇر. ئەگەر سىلەر الله قا، ئىككى گۇرۇھ (يەنى مۇسۇلمانلار بىلەن كاپىرلار) ئۇچرىشىپ ھەق بىلەن ناھەق ئايرىلغان كۈندە (يەنى بەدرى ئۇرۇشى بولغان كۈندە) بەندىمىزگە (يەنى مۇھەممەد

[1] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد.

www.munber.org

ئەلەيھىسسالامغا) بىز نازىل قىلغان نەرسىلەر (يەنى ئايەتلەر ۋە پەرىشتىلەر) گە ئىشەنسەڭلار (اللہ نىڭ غەنىمەت توغرىسىدىكى ھۆكمىنىڭ ئەنە شۇ ئىكەنلىكىنى بىلىڭلار)﴾[1].

بۇ ئايەت يۇقىرىدىكى ئومۇمىي ھۆكۈمنى ئوچۇقلاشتۇرۇپ، غەنىمەتنى تەقسىم قىلىشنى، غەنىمەت بېرىلىدىغان كىشىلەرنى تەپسىلى بايان قىلىپ بەردى. دېمەك، غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرى بۇ ئايىتى كەرىمدە كۆرسىتىلگەن كىشىلەرگە بېرىلىدۇ. قالغانلىرى يەنى بەشتىن تۆتى غەنىمەت ئالغۇچىلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىلىدۇ. بۇ قاراش كۈچلۈكتۇر.

بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: «مەزكۇر ئايىتى كەرىم اللہ تائالانىڭ: ﴿(ئى مۆمىنلەر!) بىلىڭلاركى، سىلەر ئالغان غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرى اللہ قا، پەيغەمبەرگە، پەيغەمبەرنىڭ خىش ـ ئەقرىبالىرىغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبنى سەبىللەرگە خاستۇر﴾ دېگەن سۆزى بىلەن ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان.» بۇ قاراش ئاجىزدۇر.

توغرىسى بىز يۇقىرىدا بايان قىلغان قاراش بولۇپ، مەزكۇر ئايەتنىڭ ھۆكمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان بولماستىن، پەقەت غەنىمەتنىڭ ھۆكمىنى ئومۇمەن بايان قىلىپ بېرىدۇ.

ئىمام ئىبنى كەسىر مۇنداق دەيدۇ: «توغرا قاراش شۇكى، مەزكۇر ئايەت ئەمەلدىن قالدۇرۇلمىغان بولۇپ، غەنىمەتنىڭ ھۆكمىنى ئومۇمەن بايان قىلىپ بەردى، غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرىنى بايان قىلغان ئايەت ئۇنى بېرىدىغان كىشىلەرنى تەپسىلى بايان قىلىپ بەردى.»[2]

ئىككىنچى ھۆكۈم

بەزى مۇجاھىدلارغا غەنىمەتتىن ئارتۇق بېرىش

بۇ يەردىكى "ئارتۇق بېرىش" غەنىمەتنى تەقسىم قىلىشتىن ئىلگىرى بەزى مۇجاھىدلارغا ئۇنىڭدىن مەلۇم مىقداردا بىر نەرسە بېرىشنى كۆرسىتىدۇ. غەنىمەتنى بەشكە بۆلۈشتىن ئىلگىرى قوماندان ئەسكەرلەر ئىچىدىن ئۆزى خالىغان كىشىگە مەلۇم مىقداردا ئارتۇق نەرسە بەرسە بولىدۇ. چۈنكى يۇقىرىدا ئايەتلەرنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبلىرىدە بايان قىلىنغان سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاسنىڭ قىسسىسى بۇنىڭ دەلىلىدۇر. بۇنىڭ يەنە بىر دەلىلى شۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەدىر ئۇرۇشىدا مۇنداق دېگەن: «كىمكى (كاپىردىن) بىرىنى ئۆلتۈرسە، ئۇنىڭدىن ئېلىنغان ئولجا ئۇنىڭ بولىدۇ، كىمكى (كاپىردىن) بىرىنى ئەسىر ئالسا، ئۇ ئۇنىڭ بولىدۇ.»

بۇ كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشى بولۇپ، ئايىتى كەرىمنىڭ زاھىرى مەنىسىدىن قارىغاندىمۇ بۇ قاراش توغرىدۇر. ئىمام مالىك (اللہ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) نىڭ بۇنى

---

[1] سۈرە ئەنفال، 41 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىمام ئىبنى كەسىرنىڭ «قۇرئان ئەزىم» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد.

ياقتۇرمايدىغانلىقى ۋە: «بۇ مال ـ دۇنيا ئۈچۈن ئۇرۇش قىلغانلىق بولۇپ قالىدۇ» دېگەنلىكى نەقىل قىلىنغان.

ئىبنۇل ئەرەبى «ئاياتۇل ئەھكام» ناملىق تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: بىزنىڭ مەزھىبىمىزنىڭ ئۆلىمالىرى غەنىمەتنى ئارتۇق بېرىشنى دۇرۇس بولىدۇ، ياخشى ئەمەس دەپ ئىككى قىسىمغا بۆلىدۇ. دۇرۇس بولغىنى ئۇرۇش تۈگىگەندىن كېيىن ئارتۇق بۆلۈپ بېرىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ھۇنەين ئۇرۇشى بولغان كۈنى مۇنداق دېگەن: «كىمكى بىرەر كاپىرنى ئۆلتۈرگەن بولۇپ، بۇنى ئىسپاتلىيالىسا، ئۇنىڭدىن ئېلىنغان ئولجا ئۆزىنىڭ بولىدۇ.» ياخشى ئەمەس بولغىنى ئۇرۇشتىن ئىلگىرى: كىمكى مۇنداق، مۇنداق ئىشنى قىلسا، ئۇنىڭغا مۇنداق، مۇنداق ئولجا بېرىلىدۇ، دېيىشتۇر. غەنىمەتنى مۇشۇ شەكىلدە ئارتۇق بېرىش ياخشى ئەمەس. چۈنكى ئۇرۇش غەنىمەت ئېلىش ئۈچۈن بولۇپ قالىدۇ.

بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا: بەزى ئادەم غەنىمەت ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىدۇ، بەزى ئادەم ئۆزىنىڭ باتۇرلىقىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىدۇ، بۇنىڭ قايسىسى الله يولىدا ئۇرۇش قىلغان بولىدۇ؟ دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام: «كىمكى الله نىڭ دىنىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلسا، ئەنە شۇ الله يولىدا ئۇرۇش قىلغان بولىدۇ» دەيدۇ. ئاندىن مۇنداق دەيدۇ: گەرچە بىر ئادەم ئۇرۇشتا غەنىمەتنى نىيەت قىلغان بولسىمۇ، يەنىلا الله نىڭ دىنىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشقا ھەقلىق بولىۋېرىدۇ. ھەدىستە ياقتۇرۇلمىغان ئىش بولسا، پەقەت غەنىمەتنى دەپلا ئۇرۇش قىلىشقا قارىتىلىدۇ[1].

ئۈچىنچى ھۆكۈم

ئارتۇق بېرىش ئەسلى غەنىمەتتىن بېرىلەمدۇ ياكى بەشنىڭ بىرىدىن بېرىلەمدۇ؟

1 ـ ئىمام مالىك ۋە ئەبۇ ھەنىفە (الله تائالا ئۇ ئىككىسىگە رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەپ قارايدۇ: ئارتۇق بېرىش ئەسلى غەنىمەتتىن ئەمەس، بەشنىڭ بىرىدىن بېرىلىدۇ. ئۇلار بۇنىڭغا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ مۇنۇ سۆزىنى دەلىل قىلىدۇ: «الله سىلەرگە ئولجا قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن پەقەت بەشتىن بىرى مېنىڭدۇر. شۇ بەشنىڭ بىرىمۇ سىلەرگە قايتۇرۇلىدۇ.»

2 ـ ئىمام شافىئىي (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەپ قارايدۇ: ئارتۇق بېرىش بەشنىڭ بىرىدىن ئەمەس، ئەسلى غەنىمەتتىن بېرىلىدۇ. چۈنكى مۇنداق بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئەبۇ جەھلدىن ئېلىنغان ئولجىنى مۇئاز ئىبنى ئەمرىگە بەردى. ئۇ يەنە ھۇنەين ئۇرۇشى بولغان كۈنى مۇنداق دېدى: «كىمكى

[1] ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد.

www.munber.org

بىرەر كاپىرنى ئۆلتۈرگەن بولۇپ، بۇنى ئىسپاتلىيالىسا، ئۇنىڭدىن ئېلىنغان ئولجا ئۆزىنىڭ بولىدۇ.»

ئىبنۇل ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: بۇ ھەدىسلەر پەقەت مۇجاھىدقا ئۆلتۈرگەن ئادىمىنىڭ نەرسە - كېرەكلىرىنى بېرىشنىلا كۆرسىتىدۇ. ئارتۇق بېرىش غەنىمەت ئېلىنغان ئەسلى مالدىن بېرىلەمدۇ ياكى بەشنىڭ بىرىدىن بېرىلەمدۇ؟ دېگەن بۇ ھۆكۈم باشقا بىر دەلىلدىن ئېلىنىدۇ. الله تائالا غەنىمەتنى ھەق رەۋىشتە بەشكە بۆلدى، بەشنىڭ بىرىنى پەيغەمبىرى ئۈچۈن، قالغان تۆتىنى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن قىلىپ بەلگىلىدى. بىزنىڭ قارىشىمىزنىڭ توغرىلىقىغا مۇنداق بىر رىۋايەت دەلىل بولىدۇ: ئەۋف ئىبنى مالىك مۇنداق دەيدۇ: ھەمىر قەبىلىسىدىن بىر ئادەم دۈشمەن تەرەپتىن بىر ئادەمنى ئۆلتۈردى، ئاندىن ئۇنىڭ نەرسىلىرىنى ئولجا ئالماقچى بولىدۇ. خالىد ئۇنى ئۇنىڭغا بەرمەيدۇ. خالىد ئۇلارغا باشلىق ئىدى. ئەۋف بۇ ئەھۋالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خالىدقا: «ئۇ ئالغان ئولجىنى ئۇنىڭغا نېمىشقا بەرمىدىڭ؟» دەيدۇ. خالىد: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇنى جىق كۆرۈپ قالدىم، دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خالىدقا: «ئۇنى ئۇنىڭغا بەرگىن» دەيدۇ. كېيىن ئەۋف خالىدقا ئۇچراپ، ئۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ تۇرۇپ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۇزۇرىدا ساڭا ئەسلىتىلگەن ئىشنى ئىجرا قىلدىڭمۇ؟ دەيدۇ. بۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاڭلاپ قېلىپ غەزەپلىنىدۇ ۋە: «ئى خالىد! ئۇنى ئۇنىڭغا بەرمىگىن، سىلەر مەن تەيىنلىگەن باشلىقلارنى خىزمەت قىلغىلى قويامسىلەر يوق؟» دەيدۇ.

ئىبنۇل ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: ئەگەر ئۇ ئالغان ئولجا غەنىمەتتىن ئۇنىڭغا ئارتۇق بېرىلىدىغان ھەققى بولسا ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى قايتۇرۇۋالمىغان بولاتتى. چۈنكى ئۇ مال - مۈلكتىكى جازا بولۇپ قالىدۇ. مۇنداق جازالاش ھېچقانداق ئەھۋال ئاستىدا دۇرۇس بولمايدۇ. ئىبنى مۇسەييەبنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: كىشىلەرگە ئارتۇق بېرىلىدىغان ئولجا غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرىدىن بېرىلەتتى.

ئايەتلەر كۆرسەتكەن ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 - ساھابىلارنىڭ دىنىي ئىشلاردىن ئۆزلىرى مۇھىم بىلگەن نەرسىلەرنى سوراشقا ھېرىس ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

2 - پۈتۈن ھۆكۈملەر الله تائالاغا ۋە ئۇنىڭ ھۆرمەتلىك پەيغەمبىرىگە قايتۇرۇلىدۇ.

3 - ھۆكۈملەرنى ھېكمەت بىلەن بەلگىلىگۈچى الله نىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكىنى ساقلاش ئۈچۈن ئارىنى تۈزەشكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

4 - ئىماننىڭ ھەقىقىتىگە يېتىش ئۈچۈن راستچىل مۆمىنلەر ئۆزلەشتۈرۈشكە تېگىشلىك سۈپەتلەرنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

5 ـ اللہ نىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىغا چىڭ يېپىشىش، اللہ بۇيرۇغان ۋە توسقان ئىشلاردا ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش ئىنساننىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەخت ـ سائادەتكە ئېرىششى ئۈچۈن سەۋەب بولىدۇ.

www.munber.org